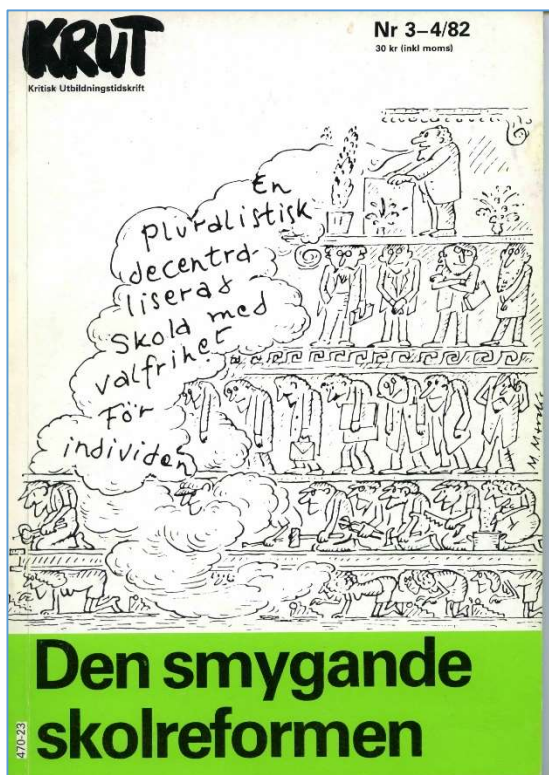

Faksimil

Donald Broady, "Den smygande skolreformen",
Kritisk utbildningstidskrift, vol. VI, nr 23-4, 1982, pp. 6-16

apropå valet...

Samma dag som den nya läroplanen, Lgr -80, trädde i kraft försökte statsminister Torbjörn Fälldin och skolminister Ulla Tillander vinna väljarnas förtroende genom att ta avstånd från delar av läroplanen. De ville återinföra betygen i årskurs 7 och på mellanstadiet. Nog är det anmärkningsvärt: att dessa politiker försöker vinna väljarnas förtroende genom att skarpt kritisera det de själva infört. An mer märkligt blir det med tanke på att Centrums ungdomsförbund försöker locka väljare med krav på en betygsfriskola.

Ola Ulsten sa vid Folkpartiets ungdomsförbunds valläger: "Betygen ska vara kvar, därför har ni fel, men försätt kämpa, för kämpar man då får man rätt så småningom."

Folkpartiets representant i gymnasieutredningen var den enda som inte reserverade sig. Men i valrörelsen har folkpartiet tillkännagivit att det inte alls behövs någon samlad gymnasie-reform.

Valrörelsedebatten handlar inte om vad som verkligen sker i skolan, men det gör detta KRUT-nummer:

Hade någon moderat politiker motionerat i riksdagen om grundskolans avskaffande, att den del av årskullen som det är minst lönt att satsa utbildning på skall ut ur skolan i årskurs 8 eller 9 som arbetslösa eller gratis arbetskraft, att valborgade kommuner skall ha rikt rustade skolor och kommuner med stora behov påverka skolor, att skolan ska knytas närmare marknaden och att de valda politikerna inte längre ska råda över skolpolitiken här i landet - DA hade det blivit diskussion och protester.

Nu bara händer det!

Detta är den smygande skolreformen, den som riksdagen aldrig beställt.

Ny adress och nya rutiner

På grund av att hyran nästan fördubblats på Klara Norra Kyrkogata flyttar vi. Vi har genom kulturförvaltningen i Stockholm fått lokaler ovanpå gamla torpedverkstaden på Skeppsholmen bakom Moderna museet.

Adressen är KRUT Torpedverkstaden, byggnad 103, 111 49 Stockholm. Tel 08/21 70 10.

Vi har lagt om kontorsarbetet så att det huvudsakligen kommer att skötas på eftermiddags- och kvällstid ett par dagar i veckan. Vi kan alltså inte ständigt passa telefonen. Skriv hellre.

Den smygande skolreformen

Tema

- "Så här har vi väl alltid gjort" 4
Donald Broady: Den smygande skolreformen 6
Mats Wingborg: Ruta om förstärkningskursen och Matteuseffekten 16
 Ruta om tillvalsämnena och arbetsplanerna 17
Lena Hellblom: "Vi håller på att få två skol-system" 20
Mats Wingborg: Grundskolelever utan grundskola 24
Kjell Granström: Förskingring av statliga pengar 38
Donald Broady: Vem är El Gerotti? 44
Mats Myrberg: Vad händer med specialundervisningen när man sparar resurser? 52
Erik Tängdén: Ändrad antagning till högskolan – varför? 57
Sverker Tirén: Utbildningspolitikens gränser 63

Aktuellt

- Hasse Hansson: Ta bort bilarna – inte barnen* 68
Mats Wingborg: Underjordiskt motstånd bland polska studenter 73
Leif Duprez intervjuas av Donald Broady: Så främjar man enögdhet 76
Gerth Ekstrand: LO satsar visst på skolan 78
Tomas Bresky och Jan Scherman: Positivt att inte LO gett upp slaget 78
Mats Wingborg: Anpassad studiegång på Skutskärsverken 80
Stefan Haglund: Skola och samhälle i Portugal 82

Läst

93-97

Anslagstavlan

98

Tema redaktion och bildarbete:

Donald Broady, Lena Hellblom, Mats Wingborg
 Tryckt i september 1982 på Ordfront

Omslagsteckning: Marie Marecks ur Lutz van Dick: **Alternativschulen. Information-Probleme-Erfahrungen** i serien "Politische Erziehung" Rowolt Taschenbuch Verlag GmbH, Reinbek bei Hamburg, 1979.

Grundskolan inte längre en grundskola

Skolpolitisk skandal! Det är vad den ökande användningen av s k anpassad studiegång innebär.

Tio elever av hundra går ut den obligatoriska skolan utan att ha fullgjort sina nio skolår – och utan fullständiga grundskolebetyg. SÖ:s restriktiva anvisningar vad gäller anpassad studiegång följs knappt på en enda punkt.

40 procent av pojarna och 60 procent av flickorna i denna växande grupp av människor utan fullgjord grundskola hamnar i den officiella arbetslöshetsstatistiken.

Mats Wingborg har samlat in uppgifterna till artikeln i augusti 1982.

s 24

Vem kommer in på högskolan?

Det vidgade tillträdet till högskolan skulle utjämna sociala, regionala och könsmissiga skillnader – det beslutade riksdagen när 1977 års högskolereform antogs.

Därpå har antagningsreglerna ändrats 5-6 gånger utan att någon undersökt konsekvenserna.

Erik Tängdén, som arbetar med högskolestatistik på SCB, visar att riksdagens beslutade målsättningar inte är vägledande för antagningspolitiken. Förändringarna sker vind för våg och resulterar därför i ständigt nya bakslag.

s 57

SI
 P

Unde
 lan e
 propa
 kolan
 skap
 och i
 som i
 rutbil
 Portu

B

Engel
 mand
 engel
 ten oc

Bild från Nordiska Museet.

En stad med barn – eller bilar?

Fjorton barn på Birkagårdens daghem har stämt Stockholms kommun för de skador trafiken gett dem. 35 000 bilar passerar varje dygn, Stockholms tingsrätt har fastslagit att det bevisligen finns ett samband mellan barnens ohälsa och den starka trafiken, men Stockholms kommun har överklagat domen. Barnen och deras föräldrar kan inte driva frågan vidare om de inte lyckas samla in de 350 000 kr som de dömts att betala för den rättegång som varit.

68

Skolan i Portugal

Under fascismens tid i Portugal spelade skolan en viktig roll. Läroböckerna innehöll propaganda för regimen, Lärarna i primärskolan – åk 1–4 – skulle vara ett lydigt redskap för att ge barnen den rätta moraliska och ideologiska fostran. Stefan Haglund, som i ett biståndsprojekt arbetat med lärarutbildning i Portugal, skriver om skolan i Portugal under och efter fascismen. s 73

Decentralisering?

Decentralisering är en viktig del i den stora skolreformen. Bill Larsson, skoldirektör i Järfälla berättar om hur den politiska demokratin utarmas genom att andra centrala styrmekanismer får allt större genomslagskraft. Är innebörden av decentraliseringen att man på kommunal nivå får administrera en skola med allt mindre resurser? En utveckling som får till följd att motsättningen mellan rika och fattiga kommundelar skärps.

s 20

Bryt amerikaniseringen!

Engelskan dominerar totalt bland de främmande språken. Leif Duprez har inget emot engelskan, men han vill motverka enögdheten och amerikaniseringen av svensk peda-

gogik. I Sverige borde vi börja med att inrätta professorer i sydsamiska, västsamiska och norsamiska.

s 76

Donald Broady

Den smygande skolreformen

Det här numret av KRUT handlar om vart grundskolereformen är på väg.

Sedan 1 juli i år har vi att rätta oss efter en ny läroplan för grundskolan, *Lgr 80*, som tillsammans med riksdagsbesluten om skolans inre arbete ("SIA-skolan") 1976 och om nya statsbidragsbestämmelser hösten 1977 utgör ett bastant reformpaket, i fråga om styrningen av skolan det mest genomgripande sedan grundskolereformen.

Samtidigt kan vi iaktta helt andra förändringar än dem som riksdagen beställt.

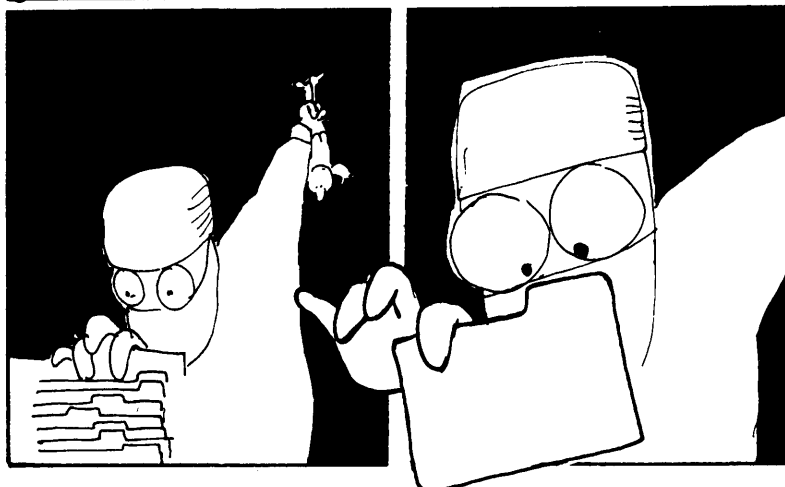
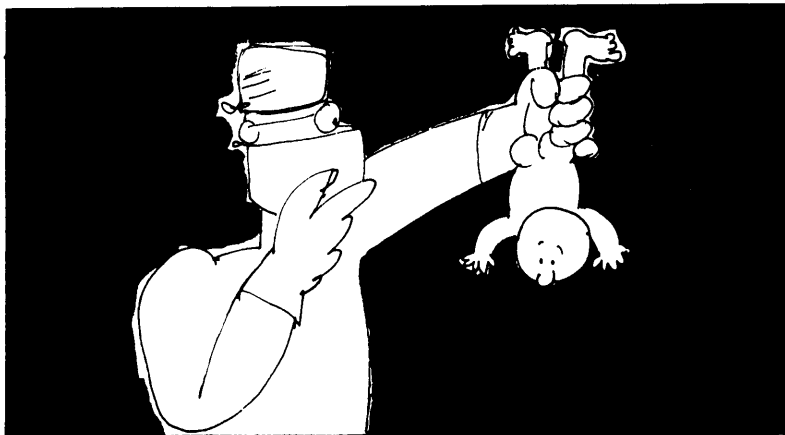
Mest illavarslande är den drastiska ökningen av antalet elever som lämnar grundskolan utan att fullgöra alla nio årskurserna. I början av sjuttioalet rörde det sig om ett par procent som 1975 stigit till drygt fem procent. Enligt statistiska centralbyråns nyss offentliggjorda undersökning, som gäller kullen som gick ut grundskolan 1979, har andelen stigit till åtta procent, en siffra som till följd av beräkningsmetoderna snarast är tilltagen i underkant. Grundskolan släpper alltså iväg **bortåt tio tusen elever om året** i förtid, av allt att döma just de elever som är **sämst** rustade i fråga om elementära skolkunskaper och i **störst** behov av ett komplett avgångsbetyg.

Det är en skolpolitisk skandal.

En del av dessa elever har skolkat sig ur skolan, utan att ha anpassad studiegång. Den större delen har skolan blivit kvitt med hjälp av det arrangemang som kallas anpassad studiegång. I det här numret av KRUT gör Mats Wingborg en ingående granskning av fifflet med den anpassade studiegången. Också Mats Myrbergs artikel behandlar detta samt ytterligare en förändring av betydelse

för elever med "skolsvårigheter": specialundervisningen tycks få allt mindre utrymme. Vissa andra konsekvenser av det nya statsbidragssystemet ("den friare resursanvändningen") pekar åt samma håll. Som några färskta undersökningar visar flyter pengarna inte alls över till kommuner, rektorsområden eller elever "med särskilda behov", som meningen med reformen var. Tvärtom gäller att åt den som har, åt honom skall varda givet, för att citera titeln till Knut Åhs läsvärda rapport som presenteras härintill. Se vidare Kjell Granströms artikel om förskingring av statliga pengar.

Den nya läroplanen kan i förening med det friare statsbidragssystemet öppna spännande möjligheter för driftigt skolfolk. Samtidigt bör vi hålla ögonen på t ex tillvalssystemet, som sådant det just nu är på väg att utformas i praktiken (jmf vad Mats Wingborg skriver nedan) av allt att döma kommer att innebära att de välartade eleverna läser språk när andra lär sig sköta sin hygien och deklarerar. Att skolan blir mer flexibel är i många avseenden av godo men effekterna kan bli oförutsedda: Vi bör vara observanta på att årskurslösa stadier, ett arrangemang som låter sig genomföras lättare nu än tidigare och som uppfattas som progressivt, kan innebära att de sämst ställda eleverna tillbringar tre år i åk 1, tre i åk 4 och tre i åk 7. Att låta lille Kalle som läser dåligt gå om en årskurs på lågstadiet kan innebära att han som skoltrött drasut redan i åttan nått den ålder som tillåter skolan att sparka ut honom. Vi har sett skolor där klassavdelningarna slagits ihop till större enheter som sedan splittrats i permanent nivågrupperade

Alla människor är lika inför lagen, men några är mer lika än andra.

undervisningsgrupper.

Så kunde vi fortsätta rada upp farhågor och tecken på förändringar stick i stäv med den officiella reformpolitiken.

Alla pekar de åt ett och samma håll. Den enhetliga skolstandarderna, som alla politiker påstår sig värna om, blir allt mindre enhetlig. Orättvisorna ökar mellan kommuner, mellan skolor och mellan elever i samma skola.

Somliga, som Bill Larsson i en intervju i detta nummer av KRUT, anser att vi är på väg mot två skolsystem. Att skolan blir mindre likformig skall vi kanske inte sörja

över, men det fatala är att eleverna med de största behoven får minst, och att de får allt mindre. Diskrimineringen av elever med "skolsvårigheter" har nått dimensioner som gör det berättigat att hellre tala om en skola med elevsvårigheter.

Detta är den smygande skolreformen.

"Det andra samhället"

Denna smygande skolreform kan bidra till att förbereda för en situation som Alberto Asor-Rosa varnade för när han för några år sedan införde begreppet "det andra samhäl-

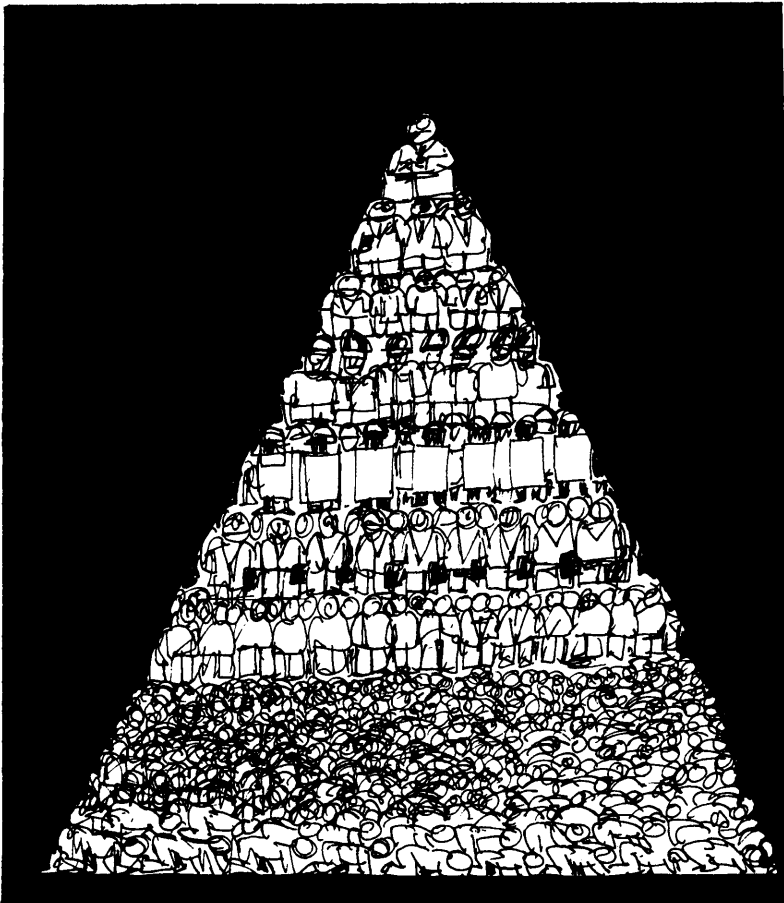
let" i debatten. Med "det andra samhället" avsåg Asor-Rosa de aldrig insläppta, de marginaliserade, i synnerhet de arbetslösa ungdomarna, och han varnade för en kommande "förödande cyklon" när dessa skulle urladda sig mot "det garanterade samhället" – de som har sitt på det torra – i vars centrum den organiserade arbetarklassen befinner sig. Således en helt annan bild av framtida sociala strider än den de traditionella klasskampsteorierna målar upp.

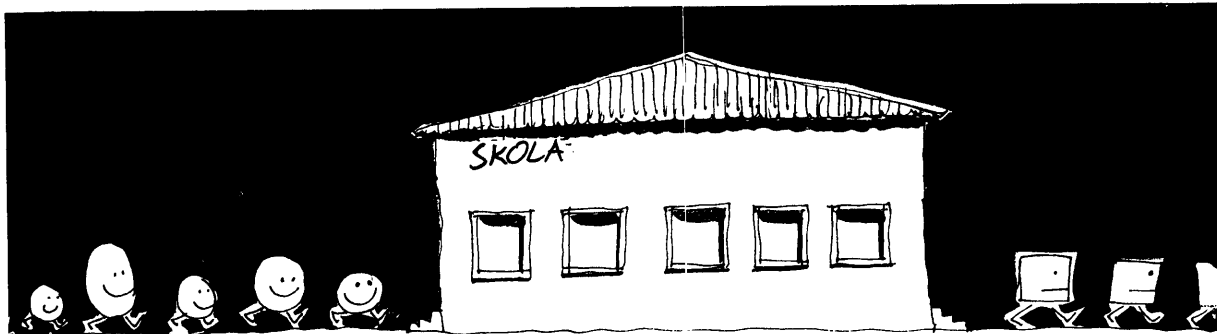
Det är nog ingen tillfällighet att Asor-Rosas teser diskuterades flitigast av vänstern i Italien och Västtyskland som har erfarenheter av terrorismens mekanismer. (Se *text Zwei Kulturen. Ästhetik und Kommunikation akut 2*, Berlin 1978.) Andra samhällsdebattörer – i den svenska debatten är André Gorz bok *Farväl till proletariatet*

mest aktuell för ögonblicket – välkomnar ett "andra samhälle". Ett bättre samhälle kan bara skapas från marginalen, menar Gorz och andra med honom.

Det må vara hur det vill med den saken och det vore oss främmande att plädera för en integrering av alla avvikare och för **mer** skola som lösning på alla problem (i synnerhet om problemen skapats av skolan). Ändå har vi svårt att tro att den svenska grundskolans sätt att särbehandla elever med "skolsvårigheter" rymmer värst mycket av frigörande potentialer. Dessutom är den demokratisk i den enkla meningen att den är en annan än den som riksdagen beslutat om. En obligatorisk grundskola skall vara till för alla elever. Om var tionde elev lämnar den i för tid är den inte obligatorisk och om den sönnerfaller i socialt åtskilda skolsystem är den

Den sociala pyramiden har alltid mer folk i botten än i toppen.

Och som om det inte var nog, finns det institutioner för att anpassa människorna till en maktmodell...

ingen grundskola. Och en grundtanke med SIA-reformen och den friare resursanvändningen var att resurser skulle flyta dit där behoven var störst.

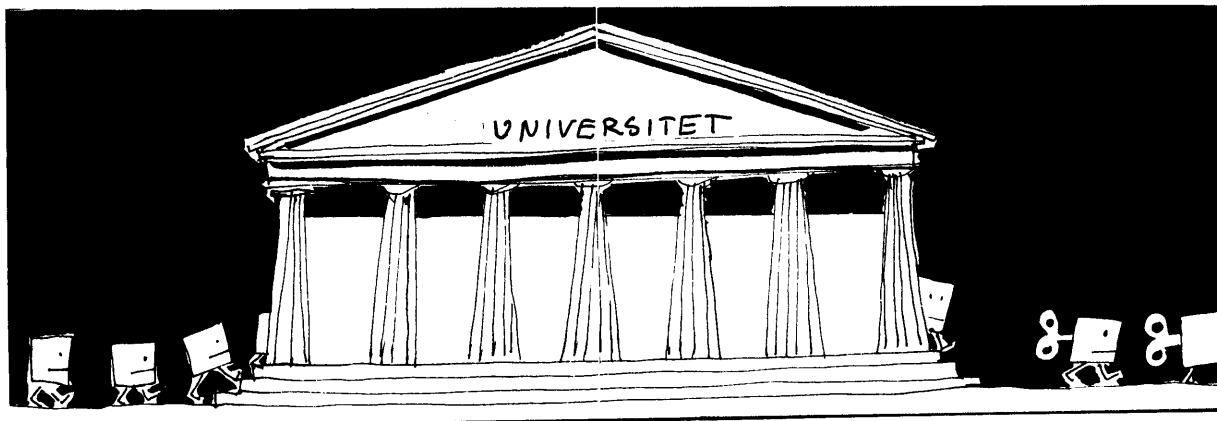
Om någon unghögerriksdagsman hade motionerat om att grundskolan skall avskaffas, att välbärgade kommuner skall ha rikt rustade skolor och fattiga kommuner påvra skolor, att kriteriet för fördelning av förstärkningsresursen skall vara att den skall fördelas som förra året, att den del av årskullen som det är minst lönt att satsa utbildning på skall ut ur skolan i årskurs 8 eller 9 som arbetslösa eller gratisarbetskraft åt företagen... – då hade det blivit protester. Nu bara händer det.

Marknaden

Förhållandena i grundskolan påverkas för-

stås av vad som händer därutånför. Redan sambanden med andra delar av skolsystemet är viktiga. Förmodligen kommer den framtida gymnasieskolans utformning att betyda mer än Lgr 80 för utformningen av högstadiets tillvalssystem. Att överklassflickorna skulle välja teknik och arbetarbarheten franska, SIA-propositionens drömsituation, lär vi dock inte få uppleva; särskilt inte med tanke på att högskolereformens idéer om breddad antagning redan förefaller skrotade innan de ens prövats på allvar (jfr Erik Tängdén's artikel). Och vi vet alla hur villkoren på arbetsmarknaden påverkar skolan och i synnerhet högstadiet. Ungdomsarbetslösheten och tonåringarnas situation har så till den grad upptagit intresset inte bara i Sverige ("ungdomsgarantin") utan runt om i Europa, att 20–25-åringarnas situation i gengäld blivit kanske ännu värre. Det kan inte

...och göra dem till systemets bärare.

vara roligt att bli betraktad som ett sysselsättningsproblem.

En annan mer smygande förändring är skolans närmare knytning till "marknadskrafterna". Det är ännu mest fråga om tendenser och svårt att spå om hur långt utvecklingen kommer att gå, men jag vill ändå nämna några exempel.

Arbetsgivareföreningen och de borgerliga partierna är nu inne på att skrota arbetsmarknadsutbildningen och i stället förlägga den till företagen, där den dels kan fungera konjunkturreglerande dels ge möjligheter till statliga subventioner. LO har i sina programuttalanden tagit avstånd från sådana tankar, och det är väl känt hur svårt det är för t ex gymnasieskolan att kontrollera de företagsförlagda delarna av undervisningen. Ändå växer den sektorn stadigt. Enligt aktuella OECD-prognoser kommer den stora expansionen av utbildningen under 80-talet att ske i näringslivets regi. Det är i så fall föga troligt att Sverige blir ett undantag, och det är egendomligt att all offentlig utbildningsdebatt här i landet fortfarande handlar om de statliga institutionerna, om skolan och högskolan.

Bland de svenska industrigrenar vilkas inflytande över skolan snarare gynnas än hålls i schack av statsmakten bör särskilt nämnas läromedelsindustrin, som här i landet är extremt monopoliserad. Ulf Torper berättar något om detta i en intervju i detta nummer. (Torper är den expert som motades ut ur Utredningen om läromedelsmarknaden när han ville ha en granskning av hur branschen fungerade – vilket faktiskt ingick i utredningens direktiv.) Med Lgr 80 och det lokala arbetsplanskrivandet är det uppenbart att en ny marknad öppnar sig för läromedelsindustrin som kan träda in med planeringsförslag och färdiga undervisningspaket. Redan har vi hört berättas om hur kollegier sönderfaller i mindre järngång som sliter med planeringen och den tröga massan som bara vill ha besked eller ännu hellre fortsätta som förut. Konflikter blir oundvikliga och den enklaste lösningen är att lita till SÖs kommentarmaterial och till läromedel.

Ytterligare en – hittills i Sverige jämförelsevis oexploaterad – marknad för "marknadskrafterna" är produktionen av test och utvärderingar. Det är sannolikt att denna efterfrågan kommer att öka med decentraliseringen och omsvängningen i det skolide-

Läraren är en biprodukt av institutionen skola. Han reproducerar, det man lärt honom.

ologiska klimatet. I USA, där *back to basic*-rörelsen redan sedan länge är stark har "basics" (basfärdigheter) i många fall kommit att betyda den läs-, skriv- eller räkneförmåga som test mäter, och omvänt har de test som är enkla att utveckla och använda kommit att definiera vad som är "basics". För de mest framgångsrika entreprenörerna i branschen är testfabrikationen extremt lönsam. På sina håll bidrar lokalpressen till att styra användningen av tester genom att regelbundet publicera tabeller som jämför de olika skolornas testresultat. Det är en tävlan mellan skolor som bl a tycks få till följd att de mest lågpresterande och mest resurskrävande eleverna får en allt mindre del av kakan eller sparkas ut.

Låt mig till sist återge ett enda exempel på vilka uttryck denna den nyaste test-boomen i USA kan ta sig. I enlighet med den decentralistiska ideologin skall vart och ett av staden New Yorks 32 skoldistrikt utveckla sin

egen läroplan. För att kontrollera standarden har sedan den centrala skolmyndigheten krävt att testprogram skall användas; En recentralisering, om man så vill. Nu har samtliga dessa skoldistrikt under tre år använt samma test (California achievement tests) och varje år har testpoängen stigit dramatiskt, vilket givit stadens borgmästare anledning att skryta med hur mycket bättre stadens skolor blivit; samtidigt som han under samma period skurit ned skolbudgeten med flera hundra miljoner dollar.

Det är mer troligt att undervisningen anpassats till testerna. Dessa exempel från USA bör vi ta som varningar. Testfabrikörer och utvärderingsentreprenörer av amerikanskt format har vi visserligen inte i Sverige, lika litet som något utbyggt *national assessment*-program för att testa elevernas kunskaper och färdigheter – ännu. Men den nya organisationen av grundskolan, med bestämmelserna om att resursfördelning skall grundas på utvärdering m m, bereder otvivelaktigt marken för en sådan utveckling. Decentraliseringen föder kontrollbehov inte bara på central nivå utan också – och kanske ännu mer – på mellannivå: skoldirektören som skall föreslå fördelning av tjänsteunder-

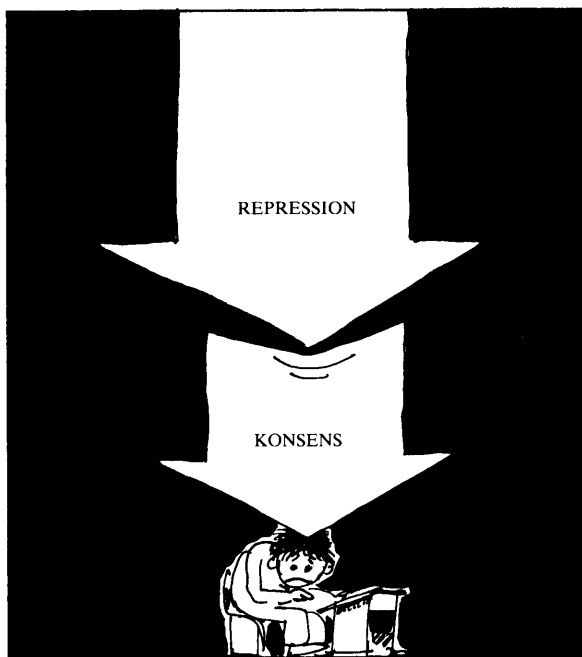
lag och andra pengar är nog glad för testsiffror att stoppa i halsen på missnöjda.

Det är med andra ord troligt att skolan just nu på många plan knyts närmare till marknaden, vilket kan vara en väsentlig yttre betingelse för den smygande skolreformen.

Progressivismen och pedagogiseringen

Det tänkande som präglat svensk skolpolitik under efterkrigstiden är i hög grad av samma art som den amerikanska progressivismen. Med andra ord: föreställningar om "eleven i centrum", att undervisningen bör utgå från den enskilde elevens erfarenheter och behov, att utbildning är till för den enskilde (varvid samhällsnyttan kommer på köpet); tilltron till utbildning som en hävstång – kanske den viktigaste – för förbättring av den enskildes villkor och för samhällets reformering, ekonomisk tillväxt, social utjämning, demokratisering; tilltron till pedagogiska metoder som grupparbete, projektorganisering, problemorientering.

Jag använder alltså inte ordet "progressiv pedagogik" eller "progressivism" norma-

Det finns ett "politiskt samhälle" som är sammansatt av polisen, armén och domstolsväsendet etc och som upprätthåller systemet genom repression. Och det finns ett "borgerligt samhälle"* som består av företagen, kyrkan och de politiska partierna. Dess funktion är att åstadkomma samhälleligt samförstånd. När båda, det "politiska" och det "borgerliga" samhället, arbetar hand i hand, kan de utsätta oss för stort tryck.*

* Claudius använder sig av begrepp från Gramsci S Antonio Gramsci: *Philosophie der Praxis*. Frankfurt/M 1-67. (ty red:s anm.)

tivt, för att signalera att en viss typ av utbildning skall tjäna framåtskridandet, demokratin, arbetarklassen. Jag avser den bestämda historiska strömning som i USA sedan seklets början kallats "progressive education" eller "progressivism", och vars betydelse för svensk skolideologi under efterkrigstiden knappast kan överskattas.

Den som framför andra skrivit den amerikanska progressivismens historia är Lawrence A Cremin. Efter det att Cremin skrev det stora standardverket om progressivismen, **The Transformation of the School** (1961), har han funderat vidare och formulerat en hypotes om skälet till att progressivismen havererade som rörelse i USA (för övrigt ungefär samtidigt som den fick sitt genomslag som statligt sanktionerad skolideologi i Sverige i samband med enhetsskole-reformen!):

"Orsaken till att den progressiva utbildningen kollapsade, var att progressivisterna hade förbisett den avgörande punkten i 1900-talets amerikanska utbildningserfarenhet, nämligen att en utbildningsrevolution hade pågått utanför skolan vida mer genomgripande än varje slags förändring som hade ägt rum innanför skolan – den revolution som är innesluten i framväxten av film, radio och television och den samtidiga transformationen av den amerikanska familjen under industrialismens och urbaniseringens villkor. Progressivisterna hade satsat på skolan som den avgörande hävstången för social reform och individuellt självförverkligande vid exakt den tidpunkt då hela mönstret för makten över utbildningen ändrades radikalt."

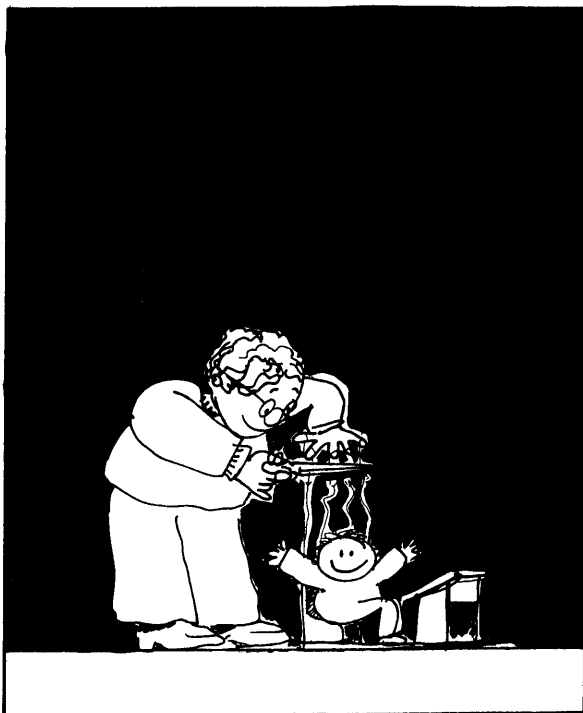
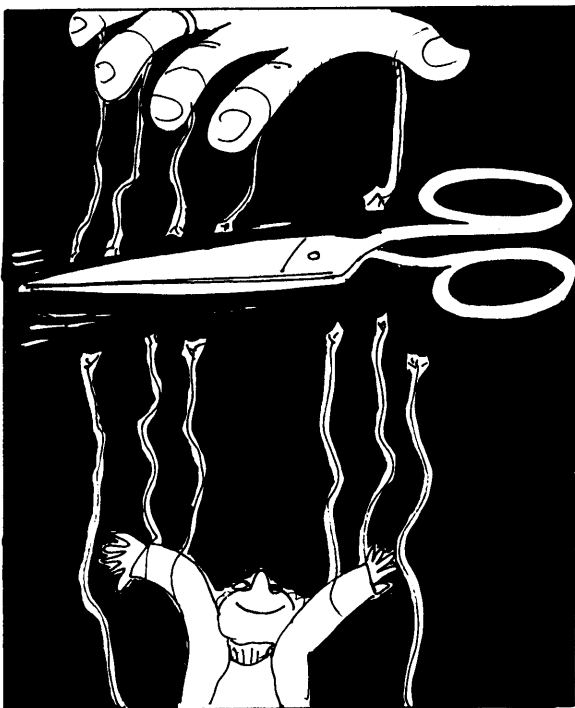
(Cremin: "The Free School Movement – A Perspective", i Fantani (Ed): *Alternative Education*. New York: Anchor Books, 1976, s 60. Samma tes återfinns i Cremins bok om *The Genius of American Education*, 1965)

Detta är också den svenska utbildningspolitikens och -planeringens aktuella dilemma: Samtidigt som politiker, planerare, skolpersonal och debattörer ofta fortfarande hänvisa till utbildning som en hävstång för förbättring av individens villkor och samhällets ekonomiska och sociala utveckling, har villkoren för utbildning förändrats radikalt. Det gäller elevernas socialisationsvillkor före och parallellt med utbildningen, och det

gäller framtidsperspektiven (arbetslösheten t ex). Det gäller vidare möjligheterna till planering. Kanske var, som Ulf P Lundgren framkastat, utbildningsplanering i gammal välkänd mening endast möjlig i en expanderande ekonomi, då problem kunde lösas med inrättande av nya utbildningsalternativ utan att därvid redan befintliga utbildningar och professionsintressen m m behövde hotas. Idag är det kanske snarare fråga om en huggsexxa, där den råa styrkan hos intressegrupper och organisationer faller utslaget.

Ett kännemärke för det amerikanska progressivistiska tänkandet var således tilltron till utbildning som medel för förändring. "När svåra sociala problem uppstår i andra länder, blir det uppror; här i Förenta Staterna organiserar vi en utbildningslinje", skriver Cremin någonstans. I Sverige har vi nog en liknande förkärlek för att "pedagogisera" problem, dvs att göra utbildningsproblem även av problem som kanske inte i första hand är utbildningsproblem eller låter sig lösas med hjälp av utbildning. Detta har varit tydligt t ex i massmediadebatten om skolan, där från mitten av sjuttioalet dialog, projektorganisering, problemorientering var slagord som från ca 1979 ersatts av andra slagord om kunskapsförmedling, katederundervisning och läxförhör.

Det är lätt att se att sådan metodfixerad skoldebatt varit ganska meningslös. När exempelvis reaktionen mot progressivismen nådde den svenska offentliga debatten fr o m 1979, gjorde många debattörer som ogillade projektarbete och elevmedverkan ett stort nummer av att sådana metodiska grepp som regel missgynnar arbetarklassbarn och gynnar medel- och överklassbarn – vilket förmodligen är sant men alls inget argument för drill och disciplin och traditionella undervisningsmetoder, eftersom även dessa metoder som regel missgynnar arbetarklassbarn. Det är helt andra faktorer som är avgörande. Ändå fortsätter skoldebattörerna att sätta sin lit till den ena eller andra undervisningsmetoden som mirakelmedicin mot vissa permanenta problem som uppstod i och med att skolan skulle bli en skola för alla. Gerhard Arfwedson har föreslagit ett tankeexperiment: Låt oss föreställa oss att projektarbetsmetoder slagit igenom på bred front i

Medvetandegörandets process är en följd av kollektiv praxis. Det är första steget för att komma närmare en analys av verkligheten: ifrågasätta vårt inlärdade vetande, våra förutfattade meningar och vårt ideologiska främingskap.

En lärare, som själv befinner sig i en frigörelseprocess, kan ge sina elever ett frirum för egen kreativitet.

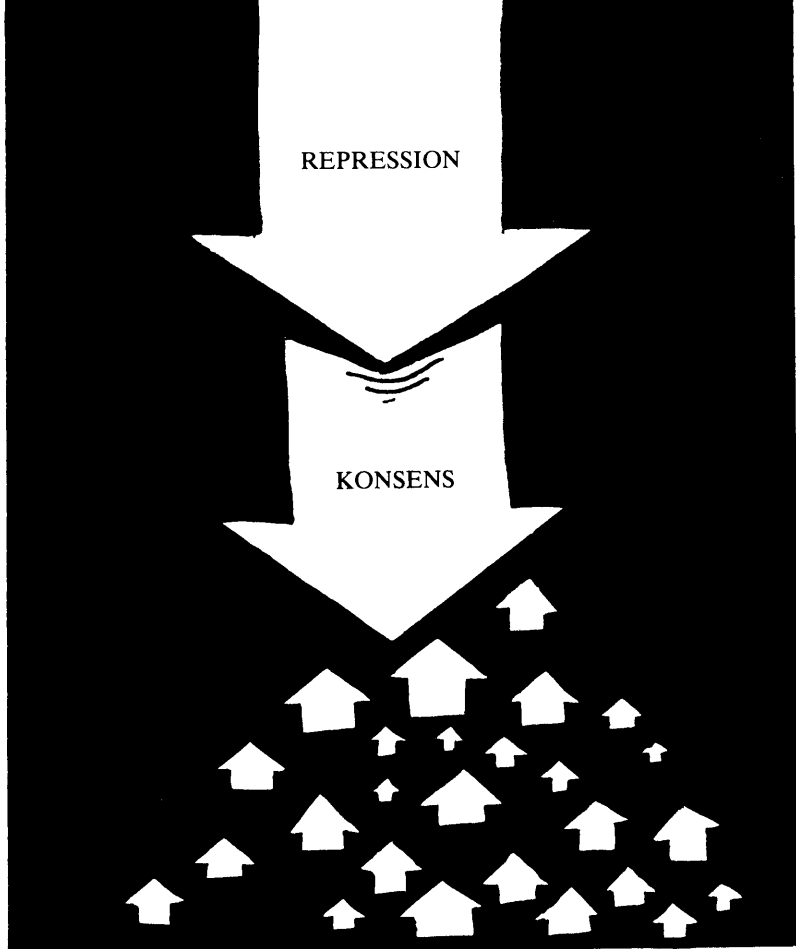
skolan och dominerar skolans vardag. Många av skolans allvarliga problem skulle förstås kvarstå ändå, och den pedagogiske nytänkare som på 1990-talet uppfinner föreläsningssmetoden skulle hyllas som den som levererat det nya fräscha receptet till lösningen av skolans problem.

Denna pedagogisering av problem som är samhällsliga snarare än pedagogiska har varit ett grundläggande misstag i skoldebatten som bl a inneburit att man alltför lättvindigt betraktat undervisning som "orsak" och förändring som "verkan". Är ungdomarna inte hövliga längre eller ointresserade av kulturarvet är det skolans fel; skall de läras att bli jämställda, äta enligt kostcirkeln eller sluta titta på videovåld skall skolan åstadkomma detta. På sista tiden tycks, åtminstone inom högskoledebatten, tilltron till utbildning som "orsak" till förändring delvis ha ersatts av tilltro till forskningen. Forskningen ska

lösa problemen och peka ut vägar till förändring. (En krass bakgrund är förstås att det inte längre finns pengar till nya utbildningslinjer och utbildning av nya yrkesgrupper när nya problem dyker upp; forskning är billigare, och ännu billigare än att forska är att utreda forskningsbehov. Ändå är det anmärkningsvärt att Sverige tillsammans med Frankrike tillhör de länder där forskningsanslagen drabbats minst i dessa nedskärningstider.)

De typer av forskning som kallas utvecklingsarbete och utvärdering spelar stor roll i samband med reformeringen av grundskolan. (Det är förresten märkligt hur ord som "utvecklingsarbete" kommit att ersätta ordet "försöksverksamhet" i takt med att reaktionen mot progressivismen blivit starkare.)

Vi kan förutse en våldsam expansion och professionalisering av utvärderingsverk-

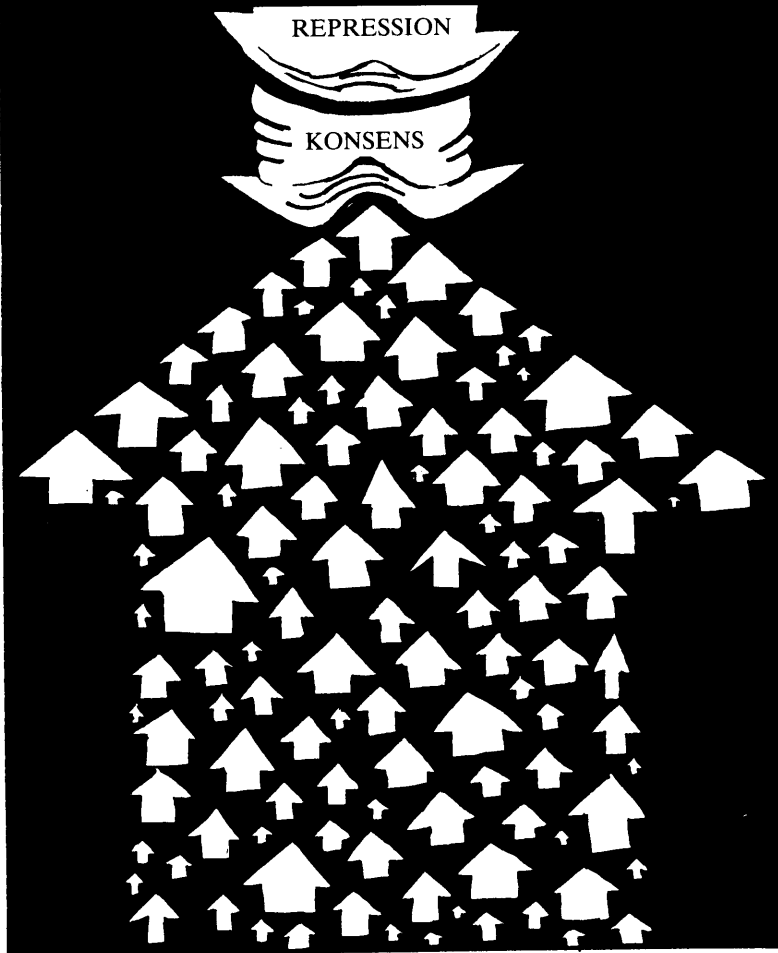
Bara så, steg för steg, uppstår nya ansatser. Först är dessa låsta till klassrummet. Men snart växer de med större kraft över skolmurarna. Dock är förtrycket fortfarande starkare än det Nya

samheten. Som nämnts finns t ex sedan 1978 föreskrifter om att principerna för skolans resursanvändning skall bygga på utvärdering, i Lgr 80 framhävs (s 60f) utvärdering på ett helt annat sätt än i den gamla läroplanen, länskolnämnderna har tagit över en del av SÖs utvärderingsansvar etc.

Allt detta kan säkert vara bra, samtidigt som vi måste bli varse risken för professionalisering (dvs att yrkesgrupper monopoliserar kunskapsområdet och säger att det här begriper vi och inga andra oss på). I skolan som på andra håll har den fortskridande arbetsdelningen satt sina spår. Under 1900-talets förra hälft fanns folkskollärläromiljöer där en kvalificerad pedagogisk diskussion fördes, vilket framgår av den tidens lärarpress eller Sveriges allmänna folkskollärlärförenings imponerande utgivning av *Pedagogiska skrifter*. Idag finns i stället horder av specialister som bl a ägnar sig åt att följa och utvärdera vad lärare som vill arbeta förändringsinriktat (eller som SÖ eller Socialstyrelsen hoppas ska göra det) har för sig. Varygenom dessa forskare, i bästa välmening,

bidrar till att utarma och dequalificera lärarjobbet. Ty på varje skola, förskola, högskola borde det vara ett självklart inslag i det dagliga arbetet att personalen reflekterar över sin egen praktik och delger andra sina erfarenheter. Men de frånhändes denna rättighet och skyldighet när professionella utvärderare tar över, skaffar sig tolkningsföreträdare när det gäller verksamheten på arbetsplatsen, föreskriver vad som är bra och dåligt, normalitet och avvikelser, och vilket språk som är giltigt för att benämna världen (försöksverksamhets- och utvärderingsrapporter är ofta avfattade på ett vederstyggligt kvasivetenskapligt språk, som kryllar av omotiverade hänvisningar till amerikanska auktoriteter) – och som till råga på allt inte sällan uppstår högre lön, bekvämare arbetsvillkor och ett större mått av social prestige än praktikerna.

Med det här KRUT-numret om den smygande skolreformen vill vi bidra till att "avprofessionalisera" utvärderingen av den pågående skolreformen. Vi önskar en bred kritisk diskussion bland många som arbetar i

Små exempel, små erfarenheter töjer ut frirummen. De knyter an till nya erfarenheter i andra skolor. Ganska snart fångas de upp av rörelser utanför skolan. Påverkade av de sociala rörelser får de små exemplen och erfarenheterna återverkningar i de sociala rörelserna. Förbindelsen skola-liv är etablerad. Så utvidgar sig frirummet innanför institutionerna.

och med skolan, och framför allt önskar vi en diskussion med utgångspunkt i **vad som faktiskt händer med skolan**. Det vanliga är annars att man tar utgångspunkt i idéerna bakom reformen och undersöker hur de förändrar skolan. Vi tror det vore mer lärorikt att undersöka hur dessa idéer förändras när de hamnar i skolan.

Skolreformatörerna och läroplansmakarna själva brukar ha svårt att välja utgångspunkt i vad som faktiskt händer. Deras favoritfråga är alltid en och densamma: Varför blir det inte som vi tänkte? Varför får inte våra idéer när de hamnar på "fältet" de effekter vi hoppades på? Vilka är faktorerna som "stör" genomförandet av reformen: förstockade lärare, för litet pengar, att vi informerat för dåligt?

Skolreformatörerna och läroplansmakarna föreställer sig alltså att deras idéer droppar ned genom skolsystemet och i bästa fall hamnar i lärarrum och klassrum eller också möter motstånd från den konservativa lärar-

kåren, politiska meningsmotståndare eller andra "störfaktorer" som omintetgör de ursprungliga intentionerna.

Men detta är bara **en** bild av hur reformgenomförandet går till, och förmodligen inte den som har mest med verkligheten att skaffa. Ur ett annat perspektiv, som vi tror är mer realistiskt, är själva reformgenomförandet en "störfaktor" i en skola som helst vill fortsätta fungera som förut och som dessutom styrs av samhällsförändringar som betyder mer än en ny läroplan.

Egentligen är en annan fråga än den vanliga om varför reformen inte åstadkommer det som var meningen mer befogad:

Varför händer över huvud någonting, ibland?

Att **något** kan åstadkommas med en skolreform, när nu skolans utveckling är så bestämd av samhällsutvecklingen i övrigt, av alla redan etablerade kraftfält utanför och cementerade maktförhållanden och verksamhetsformer i skolan, **det** kräver verkligen sin förklaring!

Skolans normaltillstånd är status quo och när en skolreform inte förnyar annat än retoriken och målformuleringarna får den som regel inga effekter alls. Däremot kan inslag i reformen som innebär förändringar av skolans organisation, regelsystem, finansieringsformer etc få effekter. Det aktuella reformpaketet – statsbidragsreformen, SIA-skolan och Lgr 80 – innebär en rad sådana betydelsefulla förändringar: 1978 års förordning om statsbidrag till driftskostnader för grundskolan, de idéer om anpassad studiegång från SIA-utredningen som samma år skrevs in i skolförordningen, och när det gäller Lgr 80 tillvalssystemet som börjar fungera nu i höst. Med mera.

Avsikten med detta KRUT-nummer är således inte att hävda att det aktuella reform-

paketet är verkningslöst. Det får förvisso effekter. Men *vilka* effekterna blir, det beror på förhållanden utanför skolan: att det nya statsbidragssystemet tycks få till följd att specialundervisningen skrupnar ihop har med nedskärningarna att göra; att möjligheten till anpassad studiegång används – och missbrukas – så till den milda grad har med ungdomsarbetslösheten att göra; att det nya tillvalssystemet av tillgängliga uppgifter att döma bäddar för att medelklassens döttrar kommer att studera franska och arbetarklassens "Tvålen och du" el dyl har med klassstrukturen att göra.

Reformen får effekter, men kanske inte de som reformatörerna avsåg. Därför tycker vi det finns skäl att tala om en smygande skolreform, en som riksdagen aldrig beställt. Låt oss titta närmare på den.

Ruta om

Förstärkningsresursen och Matteuseffekten

Den 1 juli 1978 infördes en ny förordning om statsbidrag till driftskostnader för den svenska grundskolan. Syftet var att ersätta det tidigare hårt centralstyrda systemet med ett annat som skulle göra det möjligt att fatta besluten på lokal nivå. På detta sätt skulle pengarna på ett bättre vis än tidigare kunna fördelas efter skolornas olika behov. I rapporten "Ty åt den som har, åt honom skall varda givet" (citat från Matteus) visar Knut Åhs från Pedagogiska institutionen i Uppsala hur det nya systemet verkade i en kommun. Kommunen lägger upp arbetet mycket ambitiöst.

En noggrann analys av de olika skolornas behov görs. I analysen undersöks frekvensen av elever med inlärningssvårigheter, psykosomatiska reaktioner, sociala problem, fysiska handikapp och skolktendenser. Därpå görs en inventering av speciallärare, skolornas lokalsituation, utrustningen på skolorna, skolornas läraromsättning, antalet skolskjutsbundna elever och graden av föräldraengagemang. För att ytterligare

"Ty åt den som har, åt honom skall varda givet" så heter Knut Åhs rapport.
Bild från Nordiska Museét.

skärpa analysen studeras även elevernas val av tillvalsämnen, tillgång till elevutrymmen, antalet håltimmar, väntetidebehov av stödinsatser för höstens nybörjare, fritidsverksamhetens omfattning och dess deltagarfrekvens, studieförbundens verksamhet i elevernas bostadsområden, befolkningsstruktur, invandrarfrekvens, flyttningsfrekvens och bostadsstruktur. Först därefter var den mycket ambitiösa analysen klar.

Nu fanns en klar bild av skiftande behov för olika skolor. I detta läge blev det dags för skolstyrelsen att göra upp fördelningsprinciper. Som första och avgörande punkt slogs fast: "Rektorsområdets nuvarande resursfördelning får ej drastiskt förändras." Efter MBL-förhandlingar konstaterades att även facket var mycket nöjda med principen. Resultatet blev att endast 7 procent av

der p g a skolskjutsar, kontakten skolasamhälle, antalet elever i fosterhemsplacering, frekvensen av socialhjälp, förstärkningsresursen fördelades efter behov i reformens mening. Det som istället styrde den verkliga fördelningen var en strävan att se till att lärare med tillsvidareförordnanden fick fortsätta som förut och att klasstorlekarna utjämnades.

Även på rektorsområdets nivå skedde en fördelning grundad på hur det hade varit tidigare – istället för att gå efter behov. Förmodligen förstärks dessa tendenser ännu mer av nedskärningarna inom utbildningsområdet – förstärkningsresurserna kommer att användas för att "rädda det som räddas kan" och inte för att göra omfördelningar för att bättre täcka skolors verkliga behov.

Mats Wingborg

Ruta om Tillvalsämnena och arbetsplanerna

Från och med höstterminen -82 träder läroplanens nya tillvalssystem i kraft. Detta tillvalssystem är ett led i decentraliseringsivern. Tidigare var de olika tillvalsalternativen centralt fastslagna, eleven kunde välja mellan tyska, franska, teknik, konst eller ekonomi.

Numer bestäms tillvalsämnena av skolstyrelsen, efter förslag av rektor. Det enda som är centralt fastslaget är att treåriga kurser i tyska och franska – dock utan den tidigare uppdelningen i "allmän- och särskild kurs" – alltid ska erbjudas. I övrigt kan utbudet av tillvalsämnen helt bestämmas lokalt, men alla elever måste ha 11 stadieveckotimmar (dvs 11 vt per stadium ej per år) tillval under högstadieperioden. Kursernas längd kan varieras från en termin till tre år.

Några sammanställningar är gjorda som visar vilka tillvalsämnen som kommunerna/rektorsområdena har arbetat fram och hur eleverna valt bland dessa ämnen. En av de mer detaljerade sammanställningarna är gjord av Bosse Carsbrand på länskolnämnden i Östergötland. Den sammanställningen visar att knappt 65 procent av eleverna valt

treårig tyska eller franska. Som vanligt är det mer än dubbelt så många flickor, jämfört med pojkarna, som valt franska.

Ungefär 25 procent av eleverna har valt tillvalsämnen som i stort bygger på de tidigare tillvalsämnena, ofta är de dock en blandning av de tidigare ämnen, som exempelvis "ekonomi och teknik" – detta för att få jämnare könsfördelning i undervisningsgrupperna.

I den grupp på ca 10 procent elever som återstår finns alltså den egentliga förändringen – det är också här som de lokala idéerna och uppfinningsrikedomen kunnat få inflytande. Mönstret från de olika kommunerna ger dock en ganska likartad bild. En grupp på ca 2 procent läser kortare språkkurser – här finns tyska, franska, spanska, men även hemspråk för invandrare.

I den resterande gruppen på ca 8 procent finns en blandning av flera "övriga ämnen". I denna grupp finns udda ämnen som bara förekommer på någon enskild skola, exempel är datalära, företaget, jord- och skogsbruk, skärgårdskunskap, industri och hantverkk m m.

Det klart vanligaste inom 8-procentsgruppen är dock olika ämnen

som handlar om hur man ska sköta sig själv. Av 45 undersökta rektorsområden så hade 36 stycken någon variant av ett sådant ämne.

Inriktning och ämnesnamn finns i mängder: *Att vara rädd om sin hälsa, Att klara sig själv, Vardagsekonomi, Konsument i dag och i morgon, Så fungerar det, Bra att kunna – praktiska vardagsfärdigheter, Praktiskt att kunna, Bra att kunna, Praktisk vardagskunskap, Att sköta sin hälsa* osv. En mindre undersökning i andra län visar samma tendens, ämnena kan också heta *Hur man inreder ett hem* eller *Tvålen och du*.

Man kan anta att denna knappt 8-procentiga elevgrupp är elever som i det gamla tillvalssystemet skulle ha valt ekonomi, teknik, konst eller allmän kurs i något av språken.

Sammanställningen från Östergötland visar också på stora skillnader mellan olika skolor. Som tecken på detta kan nämnas att på en skola har 91 procent av eleverna valt språk, medan motsvarande siffra på en annan skola bara är 41 procent.

Innehållet i tillvalsämnena kommer till en del att styras av innehållet i de lokala arbetsplanerna. Innehållen i de lokala arbetsplanerna visar dock också stora variationer, på en del skolor är de bara allmänna målformuleringar, på andra ställen är de detaljerade anvisningar. Vilken roll de lokala arbetsplanerna kommer att ha är det ännu för tidigt att säga något om.

Det kan hända att de lokala arbetsplanerna minskar utrymmet för enskilda lärare och elevgrupper att göra förändringar i undervisningen – nu måste ju alla följa det man varit överens om. Det

kan bli större krav på att alla på samma skola ska göra likadant. Genom allas kontroll av alla kan det bli svårare att gå emot strömmen.

På en skola i Skåne hade mängder med lärare gjort förslag på hur de tyckte att skolans arbetsplan skulle se ut – sammanlagt hade 82 förslag arbetats fram – på en konferens röstade man om förslagen och enades om ett!

Möjligen kan det hända att dessa problem blir störst första tiden som de lokala arbetsplanerna ska arbetas fram. Efter några år kanske arbetet formaliseras till en rutin byggd på tidigare år och enskilda lärare och elever får lika mycket (eller lika lite) fritt spelrum som läroplanen hitintills har gett.

Kanske kommer också diskussionerna om arbetsplanen dra fram en del viktiga konflikter som tidigare sopats under mattan.

En annan sak som är värd att notera i diskussionen om ämnesinnehållet är att man i den nya läroplanen vurmar för temastudier. Detta är ju någonting som många lärare och elever länge har slagits för. Så nu jublar dessa lärare och elever, samtidigt som andra tycker att den nya läroplanen måste stoppas på grund av de "flummiga" temastudierna. Men de som jublar får nog lugna sig lite och de som inte gillar "tema-flummet" behöver inte vara oroade.

I den nya läroplanen förespråkas visserligen temastudier, men samtidigt har man passat på att definiera om begreppet: temastudier är inte längre studier över ämnesgränserna – som ju faktiskt varit den gängse definitionen – utan en fördjupning inom ämnet.

Mats Wingborg

DONALD BROADY

DEN DOLDA LÄROPLANEN

KRUT-ARTIKLAR 1977-80

"...den mest eländiga skrift om skolan jag hittills träffat på." **Mats Gellerfelt, Studenten**

"Här finns det bästa som på svenska språket skrivits om nutidens pedagogiska problem: det är avskalande, fördomsfritt, teoretiskt kunnigt, stridsdugligt." **Sverker Tirén, Arbetaren**

Donald Broadys grundläggande och uppmärksammade artiklar från de fyra första årgångarna av KRUT finns här samlade, tillsammans med några nyskrivna kapitel om skoldebattens utveckling och betingelser från början av 70-talet till idag. Ett spännande bidrag till en skoldebatt utan enkla slagord. 55:--.

Beställ från Symposium Bokförlag, Aspnäsvägen 16, 175 37 Järfälla

KRUT

KRUT ges ut av Föreningen Kritisk Utbildningstidskrift, som är obunden till partier och organisationer och består av redaktionsmedlemmarna. Som är:

Staffan Aourell, Donald Broady, Kerstin Degermark, Göran Folin, Görel Hedtjärn, Lena Hellblom, Rut Hillarp, Lisa Månsson, Mikael Palme, Jan Swaling, Susanne Törneman, Brutus Östling.

KRUT utkommer från -82 med 6 nummer om året.

Helårsprenumeration 100 kr – Institutioner 120 kr, lösnúmer 20 kr. Pg 70 89 89-9.

Adress: KRUT, Torpedverkstaden, Skeppsholmen 111 49 Stockholm.
Tel: 08-21 70 10

Ansv utgivare: Lisa Månsson

Layout och montage: redaktionen

Sättning och tryckning: Ordfront, Stockholm

© Redaktionen plus författarna

ISSN 0347-5409

KRUT kontaktpersoner

Borås

Hans Berg
Getholmsg 29
502 55 Borås
Tel 033/11 00 54

Jönköping

Jan Håkan Hansson
Brahegatan 19
552 56 Jönköping
Tel 036/16 41 09

Luleå

Daniel Wiklund
Västra Parkgatan 13
951 36 Luleå
Tel 0920/292 38

Mora

Björn Pålsson
Kruthornsvägen 7
792 00 Mora
Tel 0250/157 93

Uppsala

Carina Fast
Bredmangatan 7 A
752 24 Uppsala
Tel 018/10 28 33

Gävle

Ray Nordström
Kokstensv 25
802 41 Gävle
Tel 026/18 35 41

Kiruna

Kjell Määttä
Gruvvägen 28 – 5tr
981 35 Kiruna
Tel 0980/826 66

Malmö/Lund

Kerstin Larsson
Illiongränd 86
223 71 Lund
Tel 046/13 11 28

Piteå

Lilian Andersson
Vårdshusvägen 23
941 44 Piteå
Tel 0911/346 95

Örebro

Christer Håkansson
Havrevägen 15
703 76 Örebro
Tel 019/22 60 23

Göteborg

Bertil Gustafsson
Pedagogiska Inst LHS
Fack, 431 20 Mölndal
Tel 031/87 80 00/311

Linköping

Mats Sjöberg
Johannelunds 17
582 58 Linköping
Tel 013/12 38 49

Mariestad

Leif Olin
Södra vägen 40
542 00 Mariestad
Tel 0501/157 57

Umeå

Kerstin Hägg
Rödhakevägen 12
902 37 Umeå
Tel 090/12 53 81

Östersund

Anders Ortje
Snorres Väg 169
832 00 Frösön
Tel 063/436 82

apropå valet...

Samma dag som den nya läroplanen, Lgr -80, trädde i kraft försökte statsminister Torbjörn Fälldin och skolminister Ulla Tillander vinna väljarnas förtroende genom att ta avstånd från delar av läroplanen. De ville återinföra betygen i årskurs 7 och på mellanstadiet. Nog är det anmärkningsvärt: att dessa politiker försöker vinna väljarnas förtroende genom att skarpt kritisera det de själva infört. Än mer märkligt blir det med tanke på att Centerns ungdomsförbund försöker locka väljare med krav på en betygsfriskola.

Ola Ullsten sa vid Folkpartiets ungdomsförbunds valläger: "Betygen ska vara kvar, därför har ni fel, men försätt kämpa, för kämpar man då får man rätt så småningom."

Folkpartiets representant i gymnasieutredningen var den enda som inte reserverade sig. Men i valrörelsen har folkpartiet tillkännagivit att det inte alls behövs någon samlad gymnasierform.

Valrörelsedebatten handlar inte om vad som verkligen sker i skolan, men det gör detta KRUT-nummer:

Hade någon moderat politiker motionerat i riksdagen om grundskolans avskaffande, att den del av årskullen som det är minst lönt att satsa utbildning på skall ut ur skolan i årskurs 8 eller 9 som arbetslösa eller gratis arbetskraft, att välbärgade kommuner skall ha rikt rustade skolor och kommuner med stora behov påvra skolor, att skolan ska knytas närmare marknaden och att de valda politikerna inte längre ska råda över skolpolitiken här i landet – DÅ hade det blivit diskussion och protester.

Nu bara händer det!

Detta är den smygande skolreformen, den som riksdagen aldrig beställt.

Ny adress och nya rutiner

På grund av att hyran nästan fördubblats på Klara Norra Kyrkogata flyttar vi. Vi har genom kulturförvaltningen i Stockholm fått lokaler ovanpå gamla torpedverkstaden på Skeppsholmen bakom Moderna museet.

Adressen är KRUT Torpedverkstaden, byggnad 103, 11149 Stockholm. Tel 08/21 70 10.

Vi har lagt om kontorsarbetet så att det huvudsakligen kommer att skötas på eftermiddags- och kvällstid ett par dagar i veckan. Vi kan alltså inte ständigt passa telefonen. Skriv hellre.